

του. 'Η Ελλάδα, λέει, είναι μεγάλη χώρα, ένδοξη, ξαπλώθηκε με τό μέγ' 'Αλέξαντρο ίσα με την 'Ασία τή βαθεία, κ' έτσι όλοι γίναμε 'Ελληνες... και τὰ τέτοια, βχλμένα σαν κύριο κέρθρο του κ. Κανελλίδη. 'Επειτα φεύγουν αυτοί κ' έρχεται ο 'Ιουστινιανός με τή Θεοδώρα κ' αρχίζει ίσα με τό τέλος τής πράξης ένας διάλογος τώ βασιλιάδων, με τόν καλόγερο Σάββα, που άνεβασμένος σ' ένα στύλο στή μέση τής σκηνής βγάνει λόγο περί αμειψουσών συμφορών του Βυζαντίου. Αυτή ή έρωταπόκριση του Αυτοκρατορικού ζευγαριού με τόν στυλίτη καλόγερο, όσο αφύσικη είναι, τόσο είναι φαιδρότατη, αλλά και τόσο κουραστική.

Στή δεύτερη πράξη ή Θεοδώρα έρχεται στή σκηνή και δηγείται στις «κυρίες επί των τιμών» τή βιογραφία της. 'Ιστορικές σελίδες συγκρουόμενες τις έπραξε ο συγγραφέας σε μιάν έκδοση και μάς τήν παρουσίασε με τό στόμα τής ίδιας Αύγουστας. Στο με ταξύ γίνεται ή στάση, ο αυτοκρατορικός στρατός πιάνει τούς άρχηγούς, τούς τρεις συνωμότες τής πρώτης πράξης, και τούς φέρνει στο παλάτι. 'Ο 'Ιουστινιανός διατάζει—γιατί; (τό έβαλε ο συγγραφέας για να δικαιολογήσει τις κατοπινές σκηνές)—να τούς άνακρίνη ή Θεοδώρα. Στους δυό πρώτους κάνει κάμπουσες έρώτησες και τούς στέλνει στή φυλακή. Κρατάει μοναχά τόν τρίτο—γιατί; (για να προετοιμάσει τήν τελευταία σκηνή) — και άνακαλύπτει από τήν ήμιλία πώς αυτός ο 'Ιωάννης ο 'Αθηναίος είτανε καρπός κάποιου διαβατικού της έρωτα τόν καιρό που γύριζε τόν κόσμο με τό επάγγελμα τής χορεύτρας. 'Η σκηνή τής άναγνώρισης έρχεται σε μιάν δραματική σκηνή του έργου. 'Ενας τεχνίτης μπορούσε να κάμη κάτι άπάνου σ' αυτή. 'Ο συγγραφέας όμως φαμπρικόρισε μιάν χλιαρή κι άνούσια και πεζότατη και χιλιοειπωμένη σκηνή, που τελειώνει με τό στάλσιμο στή φυλακή του 'Ιωάννη, δικαιολογώντας πώς τάχα ή Θεοδώρα θέλει να κρύψη από τό παιδί της τήν άλήθεια.

'Η τελευταία πράξη αρχίζει με ένα πεζό ποίημα που άπαγγέλει ή κιθαρίστρα τής Αύλης, μιάν ξανθιά κόρη 'Αθηναία, παλιά αγάπη του 'Ιωάννη, — (Τί γίνεται αυτός ο έρωτας στο τέλος και γιατί τονé χάνει στο δράμα ο συγγραφέας;) — Το ποίημα αυτό ύμνει τὰ κάλλη τής 'Αττικής φύσης, και είναι πολύ χειρότερο από τὰ πεζά ποιήματα που δημοσιεύονται στήν «'Αττική 'Ιριδα». 'Υστερα έρχεται ο 'Ιουστινιανός και βγάνει ένα λόγο για τὰ

αβέρη του στέμματος και τής πορφύρας πράματα ειπωμένα τόσες φορές και μάλιστα στα βυζαντινά δράματα του Λασάνσιου. 'Ακολουθεί μιάν σκηνή που δέν έχει καμιά συνοχή με τό δράμα. 'Ισω; ο συγγραφέας τή βάνει για να δείξει πώς ή Θεοδώρα άνακατευτότανε στις πολιτικές ύποθέσες του Κράτους και μιλούσε με τούς πρέσβηδες. Αυτά όμως γίνονται, άμα γίνονται με κάποια τέχνη. 'Η σκηνή αυτή παρασταίνει μιάν παρουσίαση πρέσβηδων τών Φράγκων, τών Περσών και τών Βουλγάρων στο Παλάτι. 'Ερχονται οι πρέσβηδες λένε κάτι λόγια τυπικά κι άνούσια και φεύγουν. Πάλι βρίσκει καιρό ο συγγραφέας να δημοκοπήσει παροιτιάζοντας τούς πρέσβηδες τών Βουλγάρων ντυμένους με άρκουδοτόμαρα, και δίνει καιρό και στο σκηνοθέτη του θεάτρου να παρουσιάσει τὰ καλά του σκηνικά και τις φορεσιές του στρατού και τής άκολουθίας όχι και τόσο από τήν ιστορική άποψη άληθινές. Το κκλό είτανε που ή στρατιωτική μουσική τής Φρουράς, πίσω από τὰ παρασκήνια έπαιζε μιάν ώραία μάρτσια τριουφόλε, τό καλλίτερο μέρος του έργου! Κατόπι απ' τήν παιδιακία αυτή σκηνή, μένει ο 'Ιουστινιανός μόνος με τή Θεοδώρα. 'Η ταραχή τής Θεοδώρας για τήν άναγνώριση του γιου της, έφτασε σε αυτιά του Αυτοκράτορα σαν ένας έρωτας τής Βασίλισσας προς τό νεαρό 'Αθηναίο. 'Η Θεοδώρα ξεμολογιέται στον 'Ιουστινιανό τήν άλήθεια, και τότε πείθει ακόμα να άνακηρυχτῆ ο 'Ιωάννης διάδοχος του θρόνου. Τή στιγμή κείνη από ένα παραπέτασμα άναγγέλεται στους Αυτοκράτορες πώς και οι τρεις συνωμότες τιμωρήθηκαν για τήν πράξη τους, με τήν τιμωρία που όρίζει ο νόμος, τό θάνατο δηλαδή. Στο τέτοιο άκουσμα ο 'Ιουστινιανός μένει έκπληγμένος και ή Θεοδώρα ξεσπάει σε λυγμούς. Κι αυτή ή τελευταία σκηνή μπορούσε να γίνη κάπως δραματική από τό συγγραφέα. Μά όπως είπαμε και παραπάνου που να βρεθῆ άεράκι τέχνης, και δύναμη και δροσιά φαντασίας;

*

'Ο κ. Τσοκόπουλος θέλησε με τό δράμα του ν' άπαντήσει στή «Θεοδώρα» του Σαρντού. 'Ο Γάλλος βιομήχανος τή Θεοδώρα του τήν παρουσίασε σύμφωνα με τις ιστορικές πληροφορίες του Βυζαντινού ιστορικού Προκόπιου, και φέρνει τόν 'Αθηναίο έρωμένο τής Αυτοκράτειρας κι όχι γιό. Μά ο Σαρντού τόκαμε αυτό όχι για να παραχαράξει τή Βυζαντική

νήμης ιστορία ή για να πειράξει έμάς τούς άπόγονους, όπως φαντάζεται ο 'Ελληνας συγγραφέας, μά γιατί ή πηγὴ του Προκόπιου είτανε πιό σκανταλιάρικη και φυσικά πιό έλκυστική για τό θεάτρο — όπως τό φαντάζεται ο Σαρντού. Αυτή ή προσπάθεια του κ. Τσοκόπουλου φαίνεται σε κάθε σκηνή και σε κάθε διάλογο του έργου, και είναι μιάν αίτία για να τό κάνη πιό βαρετό.

Τό «Βασιλικό Θέατρο» παρουσιάζοντας τέτοια έργα, δουλεύει κι αυτό σύμφωνα με τόν Τύπο μας, για να πείση τό κοινό πώς ή δημιουργική εργασία στον τόπο τούτο σέρνεται σακάτισσα, και πώς σε λίγο πεθαίνει ηριστικά. Μακάρι να γίνη αυτό. Γιατί από τόν τάφο της θα ξεβλαστήσει ή νέα Τέχνη, που κάποιες αύρες της μάς χαδέψανε ίσαμε τώρα, ή Τέχνη εκείνη που θα βοηθήσει τήν κοινωνική άναμόρφωση και που σκοπός της θα είναι να τρικυμίζει κι άναφτερόνη τις ψυχές, με τὰ γενναία της έργα.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΜΗΤΕ ΦΥΛΛΑΔΕΣ ΜΗΤΕ ΚΙΤΑΠΙΑ

Δυό ζητήματα από τὰ πιό σπουδαία για τή Φυλή παραμερίζοντας τό γλωσσικό ζήτημα που μέστωσε πιά και φούντωσε κι άπλώθηκε γιγάντια δολοπράσινη κληματαριά πάνω από τούς κοινωνικούς παχτζέδες τής Λεύτερης και τής Δούλης 'Ελλάδας συζητούνται μήνες τώρα στις στήλες του «Νουμά». Τό ζήτημα του έγωισμου και τής αγάπης, ερώτημα άτομικό μαζι και φυλετικό, και τό σοσιαλιστικό ή σοσιαλδημοκρατικό. Και ξετυλίγονται κι άπλώνονται και συμμαζεύονται και πλέκονται σ' ένα τὰ δυό αυτά ζητήματα, γιατί για μάς, για τό 'Εθνος μας κατανοῦνε στο τέλος ένα και τό ίδιο ρώτημα.

'Ο άτομικός Νιτσειός έγωισμός με όλη του τήν άριστοκρατική σκληράδα ξεταζούμενος ενάντια στην ψυχοπονίαρα όχλοκρατική αγάπη σχετίζεται τόσο στενά με τό άλλο ρώτημα άν πρέπει να στηρίζουμε τις έλπίδες μας για τήν πρόοδο του έθνους στην καλλιτέρεψη τής άριστοκρατίας μας και ν' άρκεσοῦμε να ρίχνουμε κανένα κόκκαλο στον όχλο τόν εργατικό, όταν κάποτε σηκώνει κεφάλι και σκουζει, για να πάρουμε για βάση τής κοινωνικής μας εξέλιξης και φυλετικής προόδου τή μόρφωση τών εργατών και τήν οργάνωσή τους σε δύναμη άνατρε-

ληνικό τό δημόσιο, παρά για τό έβρωπαίικο. Να μην πάνε και χαμένα τὰ κακόμοιρα. Τό ζήτημα, εκείνη τή χρονιά, έκαμε βήματα γιγαντενία' τόπος στην 'Εβρωπη που να μην πάτησε. Λοιπόν από τό ταξίδι του κάτι και σάβθρα μου θα δῆτε.

'Αλήθεια, τό χειμώνα εκείνο του 1901—1902, δέν ξέρω πώς δέν πελάγωσα. 'Επρεπε με τό δίχως άλλο να πολεμήσω για τόν Πάλλη, που όλοι τότες του ρηχνόντανε, να ξηγήσω και τό ζήτημα σ' όσους δέν τό καταλαβαίνανε, και ποιός 'Εβρωπαίος να καταλάβη πώς ύπάρχει ένας τόπος στην οικουμένη, όπου άλλιώς γράφουσε κι άλλιώς μιλούνε, όπου μάλιστα δέν τόχουνε για ντροπή να μιλούνε τή γλώσσα τους, μά να τή γράφουσε τόχουνε; Παρατήρησα όμως πώς φτάνει κανείς να δουλέβη, φτάνει τό χρέος του να κάνη με θάρρος, και τὰ πράματα σιάζονται μοναχά τους. 'Η τραμουντάνα δὲ βάσταζε περισσότερο από ένα χρόνο. Λίγο λίγο ξεσκορίστηκε τό χάος. 'Ανάτελενε ο ήλιος. 'Η πρώτη του άχτι διά, στα 1903, με ξάφνιασε και μένα τόν ήδιο. Τὰ Παναθήνια μου γυρέβανε τή γνώμη μου για τό ζήτημα. Τή γυρέβανε φυσικά σε όσους έχουνε μιάν πέννα στην 'Ελλάδα. Μά πάντα περίεργο να μη με ξεχάσουνε, να τὰ τυπώσουνε κιόλας. 'Αφτό πιά θα τό

χρωστῶ του Νιρθάνα. Κ' έτσι τήν αξιώθηκα μιάν φορά στή ζωή μου τή βασιλική τήν τιμή να δωνε ός και τὰ Παναθήνια τὰ πεζά μου, χωρίς να τὰ διορθώσουνε κιόλας. 'Αλήθεια που και τὰ πεζά μου δέν τούς διορθώσανε.

'Η Δασαλίσσα που έρχεται κατόπι από τάρθρο μου τών Παναθηναίων, δηλαδή κατόπι από τό γραμματάκι μου στο Νιρθάνα (1), μπήκε στα 'Ρόδα και Μήλα, για να δείξω πώς τότες, ύστερις από τήν μπόρα, είμεστα κάπως άναγκασμένοι να τὰ λέμε άναμεταξύ μας. Και τ'άλεγα συχνά με χαρά μεγάλη, γιατί τ'άξιζε ή γενναία μας και σοφή και χαριτωμένη 'Αλεζάντρα Πικπαρόσκο, να τής κάμουμε κανέναν έπαινο μεγαλύτερο. Δέν είχε ακόμη δημοσιέψει τόν 'Αθρόπινο 'Οργανισμό, που μάς τόν έδωσε κατόπι. Βάλλθηκε όμως από καιρό να μελετήση και τή γλώσσα μας και τή γραμματική της. Μπράβο της! Με πολί κουράγιο, με τής καρδιάς τήν πίστη, με τό άίστημα τό γυναικήσιο που όλα ξέρει και τὰ χρυσώνει με κάποια ήδανική όμορφιά, δὲ φοβήθηκε μήτε τήν εργασία μήτε τόν άγώνα ο

1) Τάρθρο άπτό ξαναδημοσιέφτηκε στην 'Απολογία, 339 και για τούτο τ'ανάφερα μόνο παρακάτω, στο τέλος του μικρού μου Διαλόγου για τό λέφρωμα τής κυρίας Κύρο.

που μερικοί δασκάλοι φημεριδογράφοι καταντήσανε να μη σέβουνται μιάν γυναίκα. 'Η 'Αλεζάντρα δὲ φοβήθηκε, γιατί κατάλαβε τό χρέος τό ήθνικό. Κανένας ποτέ του τόσο καλό δὲ θα κάμη στήν 'Ελλάδα όσο ή γυναίκα με τή γλώσσα της τήν άπλή. Μά ή κυρία 'Αλεζάντρα Παπαρόσκο έννοιωσε πώς ή άπλότητα δὲ φτάνει; θέλει και κανόνα, για να γίνη πιό άπλή άκόμη. Μακαρισμένος ο τόπος όπου καμιά μέρα θα φανούνε πολλές 'Αλεζάντρες.

Τ'άλλο μου τό γράμμα στο Βαρλέντη—'Εθνικός 'Εβεργέτης —είτανε γράμμα ήδιαίτερο. 'Αφού όμως τό δημοσιέψε στην 'Επιθεώρησή του, ως τό βάλουμε κι άφτό. Τί να κρύφουμε κιόλας τήν ψυχή μας; Τους πλούσιους τούς τιμῶ, άμα πρώτο; του λόγου τούς τιμῶσουνε τόν ποιητή. 'Ιπροσαπικά δέν έχω με κανέναν πλούσιο, κι όσα είπα δέν τὰ είπα για τό δείνα ή για τόν τάδε, αν και θα βρήτε στο γράμμα μου ένα όνομα. 'Εκείνο που δέν παραδέχομαι είναι ή κακορίζικη συήθεια του 'Ρωμιού να νομίζει πώς ο πλούσιος πρέπει και καλά να θεωριέται βασιλιάς, να προκηρύχνηται κ' έβεργέτης. 'Εγω ξέρω από τήν ιστορία, μόνο τὰ γράμματα να έβεργέτησαν τήν 'Ελλάδα, να τήν έβεργετούνε κι άκόμη. Τόσο θέλησα να πῶ στο γράμμα μου του Βαρλέντη, που